

بسم الله الرحمن الرحيم

حقوق کودک از دیدگاه آیات و روایات

محقق: صدیقه باقری سورکی<sup>۱</sup>

خرداد ۹۹

## چکیده

اسلام دین چند بعدی و همه جانبه است و حقوق متقابل در آن رعایت شده است. دین مقدس اسلام در هزار و چهارصد سال پیش با بیان حقوق کودکان و شیوه های تربیتی آنان، گام اساسی برداشته اند و رهنمود هایی ارائه نموده که می تواند منشور حقوق جهانیان باشد که در این پژوهش برآنیم که به روش توصیفی - کتابخانه ای و با بهره گیری از آیات و روایات معصومین - علیهم السلام - که مفسر آیات قرآن هستند، وظایف والدین در مقابل فرزندان را بررسی و فرمان هایی را استخراج کنند که در رفع مشکلات خانواده ها با فرزندان و کیفیت تربیت آن ها مؤثر است. این رساله بر دو فصل و سه گفتار است. فصل اول حقوق مادی کودک که شامل نفقه و ارث می باشد؛ که والدین موظفند مایحتاج کودک مانند خوراک، پوشاک و مسکن و... را تأمین کنند. وجوب نفقه مورد اتفاق فقها می باشد که بر پدر و جد پدری واجب است. پدر و مادر باید زمینه رشد اقتصادی فرزندان خود را پس از مرگ در نظر گیرند. حقوق معنوی کودک در فصل دوم و در سه گفتار؛ حقوق کودک قبل از تولد، هنگام تولد و بعد از تولد مورد بررسی قرار گرفته است. اسلام برای داشتن نسل پاک و سالم، مراقبت هایی را قبل از تولد مورد توجه قرار داده است و تأکید دارد تولید مثل از راه مشروع و بر اساس سنت اسلامی باشد. از مستحباتی که بعد از تولد بر آن سفارش شده برداشتن کام نوزاد با آب فرات و تربت سیدالشهدا - علیه السلام - و انتخاب نام نیکو و تراشیدن سر نوزاد و صدقه دادن به اندازه آن و ولیمه دادن و عقیقه کردن می باشد. وظیفه والدین تنها تأمین غذا و لباس و بهداشت کودک نیست، بلکه فراتر از آن آبیاری کردن مزرعه دل های آنان با آب حیات بخش محبت و حمایت و تکریم کودک می باشد و همچنین تعلیم و تربیت و پرورش ایمان و مذهب از حقوق دیگر کودکان می باشد که اسلام برای آن اهمیت ویژه ای قائل است و از حقوق مسلم کودک می داند که در فصل دوم به آن ها اشاره شده است.

کلیدواژه ها: بلوغ، حق، حقوق، کودک .

## مقدمه

جامعه انسانی بستان بوستانی ست. کودکان، غنچه ها و نونهالان این بوستانند که حضورشان شادابی بوستان است و رونق گلستان آفرینش، شخصیت خاص کودکان و شاخصه های فردی و اجتماعی آنان، همچنین ظرفیت و ظرفیت های وجودی آنان چنان اقتضا می کند که دیگران، خواه والدین و خواه نهاد های اجتماعی، در راستای حفظ و نگهداری آنان تلاش و کوششی دو چندان داشته باشند. چرا که نهال وجود کودکان همواره در معرض آفت ها و آسیب های گوناگون است. افزون بر اینکه آنان آینده سازان جامعه هستند و بی گمان تلاش برای تعلیم و تربیت صحیح و پاسداشت حقوقشان در واقع تامین و تضمین آینده ای کامیاب و بهتر است. توجه به حقوق کودکان و نوجوانان نه تنها جزو آموزه های پر تأکید دینی که مورد وفاق همه انسان های وظیفه شناس و مسئولیت پذیر است.

از این رو این موضوع در دهه های اخیر همواره محور دغدغه های محققان، خیر اندیشان و بسیاری از مجامع بین المللی قرار گرفته است و علاوه بر تلاش های علمی، آثار فراوان درباره اهمیت حقوق تدوین شده و مقررات متعددی در حمایت آنان به تصویب رسیده است.

شریعت مقدس اسلام نیز به کودکان مسائل مربوط به آنان توجهی جامع و شامل دارد و برای آنها جایگاه ارزنده قائل است. اسلام کودک را نعمت و امانت الهی در دست والدین می داند و برای تربیت و پرورش وی از جهت جسمی و روحی، مادی و معنوی، اخلاقی و عقلی، احکام و توصیه های مفصلی بیان داشته است.

این پژوهش با استفاده از آیات و منابع روایی به روش توصیفی - کتابخانه ای حقوق کودکان را در قالب دو فصل، فصل اول حقوق مادی کودک که شامل نفقه و ارث و حقوق معنوی - اخلاقی را در فصل دوم که شامل سه گفتار است حقوق قبل از تولد مانند حق داشتن پدر و مادر شایسته، مراقبت هنگام مباشرت و... و حقوق هنگام تولد مانند شیر دادن، گفتن اذان و اقامه، برداشتن کام و... و حقوق بعد از تولد مانند محبت، بازی و حمایت کودک و... را مورد بررسی قرار داده است. تا شاید اندکی روشنایی بخش راه پدران و مادران در این مسیر باشد.

## فصل اول: حقوق مادی کودک

### ۱-۱: ارث

طبق احادیث اسلامی والدین باید زمینه ی رشد اقتصادی فرزندان خود را پس از مرگ نیز در نظر گیرند. آن چنان فرزندان خود را به کار و کوشش و تحصیل دانش وادار سازند که در زندگی دچار فقر نشوند، هم چنین اموال خود را برای فرزندان خویش باقی گذارند و با بخشش های نامناسب، که موجب تهیدستی فرزندان گردد، خشم خدا و رسولش را فراهم نسازند.

در روایات اسلامی وارد شده است که یکی از اصحاب پیامبر اکرم - صلی الله علیه و آله وسلم - برای تقرب الهی اموال خود را به فقیران و مستمندان بخشید و پس از فوتش فرزندان وی در اثر فقر گدایی می کردند. پیامبر-صلی الله علیه و آله وسلم - از شنیدن این جریان ناراحت شدند و پرسیدند او را در کجا دفن نمودید، جواب دادند در گورستان مسلمانان ، پیامبر -صلی الله علیه و آله وسلم - فرمودند: «ما إني لو علمته ما تركتم تدفونه مع اهل الاسلام ترك ولده يتكفون الناس»<sup>۱</sup>.

اگر میدانستم به شما اجازه نمی دادم او را در گورستان مسلمانان دفن کنید ، زیرا حقوق فرزندان را نادیده گرفته است که اکنون گرفتار فقر شده اند. طبق این حدیث ناراحتی پیامبر -صلی الله علیه و آله وسلم - از آن مرد به این دلیل بود که اموال خود را به فقیران داده ، و آینده فرزندان را نادیده گرفته بود .بدون تردید چنین کسانی در پیشگاه خداوند به دلیل تضییع حقوق فرزندان مؤاخذه خواهد شد ، زیرا در متون روایی آمده است: «ان الله عزوجل ليس بغضب لشيء كغضب

للنساء و الصبيان»<sup>۲</sup> خداوند بر هیچ چیز به اندازه تخلف حقوق زنان و کودکان غضب نمی کند.<sup>۳</sup>

## ۲-۱: نفقه (اسم)

۱. آنچه صرف و خرج معیشت عیال و اولاد کنند ؛ هزینه ی زندگی عیال و اولاد.

۲. آنچه انفاق کنند.<sup>۴</sup>

در فارسی ، نفقه به معنی هزینه ، خرج و خرجی ، آن چه هزینه ی عیال و اولاد می شود، روزی و مایحتاج معاش، آمده است.<sup>۵</sup> معنی اصطلاحی آن نیز نزدیک به معنی لغوی آن آمده است ، بنابراین نفقه در اصطلاح فقهی ، عبارت است از چیزهایی که شخص برای ادامه زندگی به آن محتاج است. از قبیل: خوراک، پوشاک، مسکن و اثاث منزل و همه ی آنچه که یک شخص در زندگی به طور متعارف به آن نیازمند است.

<sup>۱</sup> قمی، عباس(۱۳۶۳)سفینه البهار،ج۲،ص ۶۵۹.

<sup>۲</sup> کلینی، محمد ابن یعقوب، اصول کافی، ج ۶، ص ۵۰.

<sup>۳</sup> پرچم، اعظم "جایگاه و حقوق فرزندان در اسلام"، ش ۱۶، ص ۱۵.

<sup>۴</sup> عمید، حسن، فرهنگ لغت فارسی عمید.

<sup>۵</sup> دهخدا، علی اکبر، فرهنگ لغت فارسی دهخدا

وجوب نفقه کودک بر والدین این حکم مورد توافق فقها است که نفقه اولاد بر پدر و جد پدری در صورتی که واجد شرایط باشند واجب است. همچنین بر مادر در صورتی که آنها قادر به تامین نفقه نباشند واجب می باشد و در برابر ، نفقه والدین نیز در صورتی که نیازمند باشند بر اولاد واجب است.

آیاتی از قرآن کریم در سوره طلاق در بیان حقوق و احکام زن مطلقه آمده است ، اگر زنان <sup>مطلقه</sup> شما حاضر شدند بعد از جدایی ، فرزندان شما را شیر دهند ، اجر و پاداش آن ها را بپردازید. «فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ»<sup>۱</sup> و اگر باردار باشند، نفقه آنها را بپردازید تا وضع حمل کنند».

امر به پرداخت اجرت به این زنان به وسیله ی پدران اطفال؛ دلیل بر این است که نفقه بر آن ها واجب است . و معنی این جمله ، این گونه می باشد: «اگر کودکان شما را بعد از جدایی و طلاق شیر دادند، اجرت آن ها بپردازید. بنابراین، این مسئله مورد اتفاق فقها است که با وجود پدر و تمکن و قدرت وی بر انفاق واجب است نفقه ی اولاد را بپردازد و در صورت فوت پدر یا عدم قدرت او، این تکلیف به عهده ی اجداد پدری است با رعایت الاقرب فالاقرب و در صورت نبود آنها، نفقه بر مادر واجب می شود و هرگاه مادر هم زنده نباشد یا قدرت بر انفاق نداشته باشد، اجداد و جدات مادری با رعایت قربیت واجب است.<sup>۲</sup>

## فصل دوم: حقوق معنوی – اخلاقی کودک

### گفتار اول: حقوق کودک قبل از تولد

خانواده محبوب ترین بنیاد و بنیان اجتماعی است . مادر و پدر بر اساس پیوند ازدواج در کنار هم قرار می گیرند و کانون پر مهر و محبت خانواده را تشکیل می دهند و کودک محصول این پیوند مقدس خواهد بود. اسلام برای داشتن نسل پاک و سالم، مراقبت هایی را قبل از تولد مورد توجه قرار داده است و تأکید دارد تولید مثل از راه شرع و بر اساس سنت اسلامی باشد ؛ خداوند متعال در سوره ی روم به این امر اشاره می کند و می فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ»<sup>۳</sup> از آیات و نشانه های لطف الهی آنست که برای شما ازجنس خودتان همسرانی بیافرید ، تا در کنار او آرامش یافته و

<sup>۱</sup> سوره طلاق/۶

<sup>۲</sup> فاضل لنکرانی، محمد جواد، احکام و حقوق کودکان در اسلام، ج ۱، ص ۴۱۱-۴۰۴

<sup>۳</sup> سوره روم/ ۲۰

باهم انس بگیرید و میان شما رأفت و رحمت برقرار نمود ، همانا در این امر برای مردم یا فکر و ادله ، علم و حکمت الهی آشکار است»<sup>۱</sup>.

### **۱-۱-۲: حق داشتن پدر و مادر شایسته :**

نخستین وظیفه زن و مرد برای صاحب فرزند شدن ، رعایت حق کودک در داشتن پدر و مادر شایسته است که در نخستین گام با ازدواج قانونی و شرعی صورت می گیرد و در کانون مقدس خانواده تجلی می یابد. تولد فرزند خارج از این دایره ، اولین تعدی به حقوق کودک است که اسلام از آن نهی کرده است، کودکی که خود را محصول پیوندی بی هویت و غیر مقدس بداند در آینده دچار اختلال های عاطفی و رفتاری خواهد شد. بسیاری از کودکان بزه کار ، ناهنجاری عاطفی و رفتاری خود را از این مسأله به ارث برده اند. بنابراین هر کودکی حق دارد خود را متعلق به نهادی مقدس و قانونی بداند. از سوی دیگر ، خانواده نخستین کانون تربیت کودک و معمار اولیه شخصیت اوست. در همین مدرسه تربیتی است که فرزندان به تدریج از رفتار پدر و مادر الگو برداری می کنند، از این رو روش اخلاقی والدین در ساختن شخصیت آینده فرزندان بسیار مؤثر است. برای رسیدن به اهداف بزرگی که به آن اشاره گردید، اسلام تشکیل خانواده براساس محورهای دینی و قانونی را محترم و به انجام آن ترغیب و تشویق نموده و در مواردی لازم می داند. ائمه اطهار، برای انتخاب همسران بهتر و شایسته دستوراتی صادر و شرایطی بیان نموده اند. فقیهان نیز در کتب فقهی به استحباب آن فتوا داده اند و انجام آن را محبوب و پسندیده دانسته اند.

رعایت این شرایط می تواند خانواده را برای زن و مرد با آرامش و مودت و رحمت همراه سازد و آن ها را در جهت تربیت فرزندانی که خود سالم باشند و بتوانند در جهت ساختن جامعه سالم و مدینه فاضله که از دیر زمان خواست بشر بوده و هست، یاری دهند.<sup>۲</sup>

### **۲-۱-۲: مراقبت هنگام مباشرت**

از آنجا که کیفیت انعقاد نطفه و شرایط زمانی و مکانی و حالات روانی پدر و مادر بر روی نطفه و در نهایت کودک، آثار و عوارض مثبت یا منفی دارد، از این رو کیفیت و شرایط انعقاد نطفه در راستای حقوق کودک، قابل ملاحظه و دقت است. از نظر اسلام، تربیت و پرورش فرزندان از پیش از تولد شروع می شود، که انتخاب همسر شایسته و سالم نخستین گام و مرحله بعد انعقاد نطفه و دوران بارداری است. بدان جهت در متون روایی برای وقت ازدواج و تشکیل خانواده ، زمان آمیزش

<sup>۱</sup> فاضل لنکرانی، محمد جواد، احکام و حقوق کودکان در اسلام، ج ۱ ، ص ۱۶۶ .

<sup>۲</sup> همان، ص ۱۶۸ .

تلطیف عواطف آنان نیز خواهد شد ؛ بازی اگر به قاعده و سالم باشد می تواند تفکر کودک را رشد دهد ، از این رو گفته اند: بازی تفکر کودک است.

پیامبر گرامی اسلام و اهل بیت عصمت - علیهم السلام - ضمن تاکید و سفارش بسیار بر این مسأله ، خود با فرزندان خویش بازی می کرد و یا دسته کم بر بازی آنان نظارت می کرد و کودکان را مورد تشویق قرار می داد. شیخ صدوق - رحمه الله - در کتاب من لا یحضره الفقیه از پیامبر - صلی الله علیه و آله و سلم - روایت می کند که فرمود: «مَنْ كَانَ عِنْدَهُ صَبِيٌّ فَلْيَتَصَابَ لَهُ»<sup>۱</sup> هر کس کودکی داشته باشد باید با وی کودکانه رفتار نماید»<sup>۲</sup>.

### ۳-۲-۳: تأمین امنیت اجتماعی و حمایت از کودک

بدیهی است که کودکان باید در جامعه کوچک خانواده و نیز در محیط اجتماع از امنیت کامل برخوردار باشند و امنیت اجتماعی و حمایت برای رشد و بالندگی کودکان امری ضروری است. پیش از ظهور اسلام و در دوره ی جاهلیت عرب، یکی از مشکلات بزرگ، زنده به گور کردن فرزندان بود. خانواده هایی که در شرایط سخت اقتصادی بودند و از این بیم داشتند که از عهده ی اداره ی زندگی فرزند خویش برنیایند، طفل خود را طعمه ی مرگ می کردند. در این میان، دختران بیشتر در معرض خطر بودند چرا که نان آور خانواده محسوب نمی شدند. جامعه شناسان عقیده دارند ، کشتن اولاد در عصر جاهلیت ، نتیجه ترس و هراس از فقر و تهی دستی بوده است. خداوند در قرآن کریم می فرماید: «وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا»<sup>۳</sup> فرزندان را از ترس فقر نکشید ، ما ایشان و شما را روزی می دهیم. کشتنشان خطای بزرگی است»

آیین مقدس اسلام اینگونه برای کودکان و نوزادان محیط امن اجتماعی ایجاد نمود . به طوری که هیچ عاملی نمی تواند موجب تعدی به جان کودکان شود و حیات آنها را در خطر افکند.<sup>۴</sup>

### ۴-۳-۲: احترام و تکریم کودک

فرزندان شما در هر سنی که باشند برای خود شخصیت و احترام قائلند ، دوست دارند به شخصیت آنان توجه شود و مورد احترام و تکریم قرار گیرند؛ از این رو سزاوار است که پدر و مادر به این گرایش فطری توجه کنند روحیه کودکان را با عزت نفس و اعتماد به نفس تربیت و تحکیم

<sup>۱</sup> وسائل الشیعه، ج ۱۵ ، ص ۲۰۳.

<sup>۲</sup> مروجی طبسی، محمد جواد، حقوق فرزندان در مکتب اهل بیت علیهم السلام، ص ۷۲ .

<sup>۳</sup> سوره اسراء / ۳۱ .

<sup>۴</sup> بوستان (نجفی)، حسین، خانواده در اسلام، ص ۱۲۸ .

کنند. در مهمانی ها و دیدار های خانوادگی و عمومی ، آنان را همانند دیگران گرامی بدارند و به شیوه ای خردمندانه تحسین کنند و از هرگونه تحقیر و تمسخر و به رخ کشیدن عیب ها و لغزش های فرزندان خویش بپرهیزند و حتی در محیط درون خانه نیز این نکته را از یاد ببرند . پیامبر گرامی اسلام می فرماید: «أَكْرِمُوا أَوْلَادَكُمْ ، وَأَحْسِنُوا آدَابَهُمْ يَغْفِرَ لَكُمْ».<sup>۱</sup>

گفتار و کردار معصومین – علیهم السلام – درباره ی فرزندان خود ، بزرگترین و ظریف ترین درس های تربیتی را به ما تعلیم می دهد؛ اینکه چگونه به شخصیت فرزندان خویش عظمت ببخشیم و با دمیدن حس خودیابی و خود باوری در وجود آنها ، خط سیر تکاملی آنها و خودباوری میان جامعه و پیوند های اجتماعی ، روشن و استوار گردانیم.<sup>۲</sup>

### ۵-۳-۲: تعلیم و تربیت

کودک «حق» دارد از تعلیم و تربیت بهره مند شود. هرگاه سخنی از حق به میان می آید، باید متوجه بود که در برابر آن تکلیفی هم وجود دارد. امروزه بشر تعلیم و تربیت را یکی از حقوق مسلم کودک می داند. در برابر این حق مسلم چه کسی مکلف است؟ باید گفت که یک تکلیف مشترک برعهده پدر و مادر و جامعه گذاشته شده که باید با همکاری یکدیگر انجام دهند.

جامعه، امکانات، زمینه و محیط لازم و شایسته را فراهم می کند و والدین باید با نظارت مستقیم خود، کودک را در مسیری هدایت کنند که بتواند حداکثر استفاده را از این شرایط مطلوب برگیرد. اما شاید بتوان گفت که در نهایت ، وظیفه ی اصلی بر عهده ی والدین است و جامعه باید به پدر و مادر کمک هایی کند که در انجام وظایف خود ، توفیق کامل پیدا کنند. اسلام اصل تعلیم و تربیت را به عنوان یک حق برای طفل و یک تکلیف برای پدر و مادر سفارش می کند. امام علی – علیه السلام – می فرماید: «إِنَّ لِلْوَلَدِ عَلَى الْوَالِدِ حَقًّا، فَحَقُّ الْوَالِدِ عَلَى الْوَلَدِ أَنْ يُطِيعَهُ فِي كُلِّ شَيْءٍ إِلَّا فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ، وَحَقُّ الْوَلَدِ عَلَى الْوَالِدِ أَنْ يُحَسِّنَ اسْمَهُ، وَ يُحَسِّنَ أَدَبَهُ وَ يُعَلِّمَهُ الْقُرْآنَ»؛<sup>۳</sup> فرزند را بر پدر و پدر را بر فرزند حقی است . حق پدر بر فرزند این است که جز در معصیت خدا ، در همه چیز او را اطاعت کند و حق فرزند بر پدر این است که نامش را نیکو انتخاب کند و او را به خوبی تربیت نماید و قرآن را به او تعلیم دهد.<sup>۴</sup>

### ۶-۳-۲: پرورش ایمان و مذهب

<sup>۱</sup> وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۱۹۵ .

<sup>۲</sup> مروجی طبسی، محمد جواد، حقوق فرزندان در مکتب اهل بیت علیهم السلام، ص ۸۱-۸۰ .

<sup>۳</sup> نهج البلاغه، کلامات قصار- ۳۹۹.

<sup>۴</sup> نوبهار، وحید، جلالی فرزاد، واعظ طبسی، محمد ، درآمدی بر حقوق کودک، ص ۴۳.

آنچه در روایات اسلامی به ویژه در «رساله ی حقوق» امام سجاد -علیه السلام- به عنوان یکی از مسئولیت های بزرگ والدین مطرح گردیده مسأله ی آشنا کردن فرزندان با خدا و آفریدگار جهان هستی است. والدین باید با الهام از مکتب اهل بیت -علیهم السلام- به زبان ساده و قابل فهم، فرزند را با خدا و نعمت های الهی آشنا سازند. بدیهی است که آشنایی کودک با خدا، از همان سنین کودکی، تأثیر فراوانی در شخصیت او می گذارد و به زندگی آینده ی او جهت می دهد. امام سجاد -علیه السلام- در باره وظیفه پدر فرموده: وَ اَنْك مَسْئُولٌ عَمَّا وَلِيْتَهُ بِه مِنْ حُسْنِ الْاَدَبِ وَالِدِلَالَةِ عَلٰی رَبِّهِ؛<sup>۱</sup> و تو نسبت به سرپرستی فرزند خود مسئولیت داری که او را خوب تربیت کنی و پروردگارش را به او بشناسانی. آگاهی دینی درست و متناسب با نیازهای کودکان و نوجوانان، نقش مهمی در سرنوشت آینده ی آنان ایفا می کند؛ زیرا اساس انسان را فکر و فرهنگ او می سازد و اگر این فکر و فرهنگ مبتنی بر آگاهی های مستند و مستدل دینی باشد، زندگی جهت دینی و الهی پیدا می کند. از این رو، تعلیم مسائل دینی و احکام مذهبی به کودکان، در روشنگری ذهن آنان و ایجاد علاقه به امور دینی و استواری در دین داری بسیار حائز اهمیت است.

ابن عباس از پیامبر -صلی الله علیه و آله- چنین روایت می کند: اِفْتَحُوا عَلٰی صِبْيَانِكُمْ اَوَّلَ کَلِمَةٍ لَا اِلَهَ اِلَّا اللهُ...<sup>۲</sup> اولین کلمه ای که بر زبان فرزندان می گذارید لا اله الا الله باشد.

پس از آموزش معارف اسلامی، باید به تدریج فرزندان را عملاً با احکام و مسائل شرعی آشنا ساخت؛ بدین معنا که پیش چشم آنان شیوه ی عمل به احکام را به طور ملموس نشان دهیم تا در راه فراگیری احکام، دچار شک و شبهه نشوند.<sup>۳</sup>

## نتیجه

یکی از مهم ترین وظایف دینی، اجتماعی که در جوامع اسلامی باید کاملاً رعایت شود، وظیفه پدران و مادران در رابطه با فرزندان است که متأسفانه کمتر رعایت می شود و بیشتر پدران و مادران بر این باورند که حقوق خود را نسبت به فرزندان محفوظ بدارند و هرگز فکر نمی کنند که شاید فرزندان آنها، بر آنان حقوق و واجباتی داشته باشند و باید رعایت شود و در انجام آن کوتاهی نشود. لذا یکی از وظایف مربیان جامعه اسلامی در هر گوشه و کنار جهان آن است که پدران و مادران را به این حقیقت و وظیفه ی الهی آشنا سازند و آنان را بر انجام آن کوشا نمایند. از نظر

<sup>۱</sup> تحف العقول، ص ۲۶۳.

<sup>۲</sup> کنز العمال، ج ۱۶، ص ۴۴۱.

<sup>۳</sup> مروجی طبسی، محمد جواد، حقوق فرزندان در مکتب اهل بیت علیهم السلام، ص ۱۶۸-۱۵۷.

اسلام کودک دارای حقوق مادی از جمله نفقه و ارث و حقوق معنوی می باشد. تربیت و پرورش فرزندان از پیش از تولد شروع می شود که انتخاب پدر و مادر شایسته نخستین گام و مرحله بعد انعقاد نطفه و دوران بارداری است که رسیدگی به نطفه و نوع تغذیه مادر مورد تأکید قرار گرفته و در هنگام تولد شیر دادن به کودک که بهتر است شیر خود مادرش باشد و در غیر این صورت شیر خشک و در صورت گرفتن دایه ویژگی ها و شرایط خاصی برای دایه کودک در نظر گرفته شده از جمله پاکدامن و با تقوا و عفیف بودن می باشد و گفتن اذان و اقامه در گوش کودک و برداشتن کام او با آب فرات و تربت سیدالشهدا - علیه السلام - و تراشیدن سر نوزاد و صدقه دادن به اندازه وزن موی سر او و انتخاب نام نیکو که در شخصیت فردی و اجتماعی آن بسیار مؤثر است. عقیقه کردن و ولیمه دادن به خاطر سلامتی فرزند خود و دوری او از خطر ها و فریب شیطان از مستحباتی است که پدر و مادر موظف به انجام آن می باشند. پیامبر اسلام - صلی الله علیه و آله - و اهل بیت - علیهم السلام - در محبت به کودکان و بازی کردن و هم بازی شدن با آن ها بسیار سفارش کرده اند. پیامبر - صلی الله علیه و آله وسلم - می فرمایند: اُکرموا أولادکم؛ و احسنوا آدابهم . بنابراین، باید از هر گونه تحقیر و تمسخر و به رخ کشیدن عیب ها و لغزش های کودک بپرهیزیم حتی در محیط شخصی خانه خودمان .

## منابع

## کتاب

- قرآن کریم
- نهج البلاغه
- انصاریان، حسین، نظام خانواده در اسلام، قم نشر: ام ابیها علیه السلام، ۱۳۸۰.
- بوستان(نجفی)، حسین، خانواده در اسلام، چاپ دوم، پاییز ۱۳۹۳.
- جعفری لنگرودی محمد جعفر، مقدمه ی عمومی علم حقوق، انتشارات گنج دانش، چاپ سیزدهم، ۱۳۹۸.
- خزائلی، محمد، تربیت از دیدگاه قرآن، مشهد: دانشگاه علوم اسلامی رضوی، چاپ اول، ۱۳۷۴.
- دهخدا، علی اکبر، فرهنگ لغت فارسی دهخدا، انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۳.
- عمید، حسن، فرهنگ لغت فارسی عمید، انتشارات اشجع، چاپ اول، ۱۳۸۹.

- فاضل لنکرانی، محمدجواد، احکام و حقوق کودکان در اسلام (برگرفته از موسوعه احکام الاطفال و ادلت ها)، انتشارات قم: مرکز فقهی ائمه اطهار علیهم السلام جلد اول، چاپ اول، ۱۳۹۲.
- مروجی طبسی، محمد جواد، حقوق فرزندان در مکتب اهل علیه السلام؛ با مقدمه ی (محمد هادی) معرفت، قم: نشر بوستان کتاب، ۱۳۸۳.
- محمدیان، بهرام؛ رحیمی، آسیه، نگاهی دیگر به حقوق فرزندان از دیدگاه اسلام، ناشر: انجمن اولیاء و مربیان، ۱۳۹۰.

## مقالات

- پرچم، اعظم "جایگاه و حقوق فرزندان در اسلام" پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، شماره شانزدهم، پاییز ۹۱.